

УДК 811.112.2: 81'367.335.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/24.176805>**Алла ОЛЕКСІЄНКО,***orcid.org/0000-0002-5095-6065*

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов

Запорізького державного медичного університету

(Запоріжжя, Україна) *alekseenko.alla@gmail.com*

СУБ'ЮНКТОРИ В ДЕТЕРМІНАТИВНОМУ РЕЧЕННІ НІМЕЦЬКОГО МЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена аналізу зв'язкових засобів у детермінативному реченні німецького медичного недискретного дискурсу. Метою дослідження є формально-граматична класифікація суб'юнкторів у детермінативному підрядному реченні та аналіз їх вживання в різних логіко-семантичних типах речень. Розвідка текстів медичного дискурсу дала змогу зробити висновок, що суб'юнктори в детермінативному підрядному реченні поділяються на чотири структурно-семантичні типи (прямого і непрямого об'єкта, супровідні та каузальні). Також проведено класифікаційний аналіз вживання релятивів у коментувальних, комітативних та каузальних логіко-семантичних типах підрядних речень.

Ключові слова: медичний дискурс, суб'юнктор, релятив, детермінативне підрядне речення.

Alla OLEKSIENKO,*orcid.org/0000-0002-5095-6065*

Candidate of Philological Sciences,

Senior Teacher of the Department of Foreign Languages

Zaporizhia State Medical University

(Zaporizhia, Ukraine) *alekseenko.alla@gmail.com*

SUBJUNCTORS IN DETERMINATIVE SENTENCE OF GERMAN MEDICAL DISCOURSE

The study of different types of discourses depending on the nature of communication subjects is of particular importance in the development of modern linguistics. Medical non-discrete discourse is the communication between specialists equal in their status who build communication rich on specific terminology and complex syntactic structures. Among them are determinative subordinate sentences that are aimed at providing optional information extend the main sentence as a whole and always being introduced by subjunctors.

The article is devoted to the analysis of conjunctive means of determinative clause in the medical non-discrete discourse of the German language, their formal-grammatical classification and the logical-semantic aspect.

One of the defining features of determinative subordinate sentences is syndetic coordination, which means that conjunctions (subjunctors) are always present for marking the relations between the main and the subordinate sentences. However, here there is also a specificity of this type of sentence in German language, namely these clauses are introduced not by conjunctions, but by connecting words belonging to the category of relative pronouns, or more precisely – to pronoun adverbs with *w*-root.

As the analysis shows pronoun adverbs in a determinative clause are divided into four structural-semantic types: pronoun adverbs of direct and indirect object, the accompanying and causal pronoun adverbs. The most numerous, but not more commonly used is a group of subjunctors of an indirect object. The logic-semantic structure is represented by three types of determinant sentences – commented, comitative, causal. In the first group predominates the use of subjunctors of the direct object, comitative determination is explicitly related to the pronoun adverb “*wobei*”, and causal clauses are characterized by the use of subjunctors “*weswegen*, *weshalb*, *woraufhin*” and relative pronouns in specific causal context.

Key words: medical discourse, subjunctor, relative pronoun, pronoun adverb, determinative clause.

Постановка проблеми. Особливого значення в розвитку сучасної лінгвістики набуває дослідження різних типів дискурсів залежно від характеру суб'єктів спілкування. У мовознавстві традиційно розмежовують персональний (особистісно орієнтований) та інституційний (статусно орієн-

тований) дискурси (Бейліс, 2000: 104). Медичний дискурс належить до різновиду інституційного дискурсу – спеціалізованого усталеного виду спілкування, зумовленого соціальними функціями партнерів, регламентованого як за змістом, так і за формою. У свою чергу за статусно-рольо-

вими функціями медичний дискурс поділяється на дискретний та недискретний. Дискретний медичний дискурс передбачає спілкування нерівноправних партнерів («лікар-пацієнт»), а недискретний – спілкування партнерів, що діє у сфері «лікар-лікар». Очевидно, що сьогодні виникає необхідність наукового осмислення різних аспектів речення як основи медичного дискурсивного висловлення, серед яких синтаксис відіграє одну з головних ролей. Значний науковий інтерес сучасних лінгвістів викликає проблема зв'язкових засобів, адже саме сполучники керують реченням, експлікуючи функціональні особливості однієї частини речення відносно іншої (Eroms, 2000: 47). Дослідження конекторів логічно проводити на рівні складного речення саме недискретного медичного дискурсу, тому що він безпосередньо тяжіє до ускладнення синтаксичних структур, які будуть зрозумілими іншим партнерам спілкування (спеціалістами-лікарями), тоді як спілкування між нерівноправними партнерами (лікарем та пацієнтом) має тенденцію до спрощеного синтаксису з метою найкращого розуміння останнім специфічної медичної інформації.

Аналіз досліджень. Хоча проблема наукового аналізу дискурсу є предметом дослідження багатьох лінгвістів, медичний дискурс не набув у мовознавстві належного висвітлення. Зарубіжні лінгвісти акцентують свою увагу здебільшого на комунікативному аспекті медичного дискурсу, що висвітлює етико-психологічні проблеми (С. Кандлін, М. Міллз, С. Робертс, Б. Фрімон), тоді як вітчизняні лінгвісти концентруються на термінологічному аспекті медичного мовлення (Н. Місник, В. Передрієнко, О. Петрова). Н. Литвиненко поєднує у своїй праці комунікативно-граматичний та соціолінгвістичний аспекти і здійснює аналіз комунікативних параметрів синтаксичної організації речення як основи висловлення в репліках медичного діалогічного мовлення. Проте поза увагою залишається номінативна організація речення як основна його ознака.

Не є винятком із цієї тенденції й аналіз складнопідрядного речення з детермінативним підрядним. У вітчизняній лінгвістиці проблему детермінації речення досліджували Н. Ю. Шведова, А. П. Загнітко, Ю. А. Левицький. Однак вони визначали процес детермінації як поширення простого речення в цілому, що потенційно закладено в реченні будь-якого граматичного ладу. Вони також виокремлювали детермінуючі члени речення або детермінанти, які не підпорядковані окремому члену, а належать до всього складу речення та беруть участь у формуванні його

семантичної структури (Шведова, 1982: 149). У німецькій германістиці лінгвісти розглядають детермінацію на рівні складного речення та виділяють окремий тип підрядних речень відомий під назвою «*der weiterführende Nebensatz*» (Helbig, 1980: 13). Його специфічною властивістю є співвіднесеність не з окремим членом, а одночасно зі всім складом головного речення, що має на меті комплементарне розширення інформаційного змісту останнього. Йдеться не про малопродуктивні побудови, а про високочастотні утворення, використання яких має трансдискурсивний характер. Попри той факт, що ДР є одним із типових трансляторів комплементарної інформації, в германістиці все ще не існує комплексного дослідження, в якому б висвітлювалася специфіка їх конституювання та функціонування.

Специфікою детермінативних речень є їхня синтетичність, вони ніколи не бувають безсполучниковими. Традиційно лінгвісти аналізують когезію між частинами складного речення, вживаючи терміни «сполучники» та «сполучникові слова» (В. Ю. Аперсян, J. Buscha, U. Engel, G. Helbig). Однак відносно нещодавно з'явилась тенденція відносити ці поняття до більш широкої категорії конекторів (Н. А. Голубева, Ю. А. Левицький, Н.-В. Eroms, E. Lang), тому що на відміну від поняття «сполучник», конектори не обмежуються формальним аспектом службової частини мови.

Мета статті – дослідити зв'язкові засоби детермінативного підрядного речення в медичному недискретному дискурсі німецької мови, їх формально-граматичну класифікацію та логіко-семантичний аспект.

Виклад основного матеріалу. Як зазначено вище, синдетичність – обов'язкова наявність сполучних засобів (суб'юнкторів) для маркування відношень між головним і підрядним реченнями – одна з визначальних рис детермінативного гіпотаксису. Проте й тут існує своя специфіка: ці речення вводяться не сполучниками, а сполучними словами (релятивами), що належать до розряду відносних займенників (Relativpronomina), а точніше – до займенникових прислівників (Prominaladverbien) з w-коренем.

З одного боку, такі релятиви встановлюють і маркують детермінативні відношення між клаузами, а з іншого – роблять цей зв'язок радше слабким, ніж міцним. Звичайно, вибір релятива в кожному випадку буде індивідуальним, бо залежить від керування відповідного дієслова (рідше – прислівника чи прийменника) типу *sich erinnern an* → *woran*, *sich freuen* → *worüber*, *stolz auf etwas sein* → *worauf* (Zifonun, 1997: 2331).

Детермінативні релятиви забезпечують оформлення суб'юнкторів як формально ієрархічних побудов, демонструючи, що другий із них приєднується до всього обсягу першого, а не якогось його члена.

Загалом, список детермінативних релятивів (суб'юнкторів) сучасної німецької мови є закритим. Налічуючи 20 одиниць, він не є особливо виразним ані в кількісному, ані в якісному відношенні. Його можна схарактеризувати як корпус зв'язкових засобів недиференційного, аморфного значення, що складається з одиниць чотирьох структурно-семантичних типів – прямого і непрямого об'єкта, супровідних і каузальних (див. табл. 1).

Таблиця 1
Перелік засобів детермінативного зв'язку сучасної німецької мови

№	Тип	Релятив
1	Релятиви прямого об'єкта	<i>was, wie</i>
2	Релятиви непрямого об'єкта	<i>woran, worauf, woraufhin, woraus, wodurch, wofür, wogegen, worin, womit, wonach, worüber, worum, wovon, wovor, wozu</i>
3	Релятиви супровідні	<i>wobei</i>
4	Релятиви каузальні	<i>weshalb, weswegen</i>

Загальна систематизація детермінативних релятивів спирається на чотири рубрики (табл. 1), які відбивають доволі непропорційний розподіл лексем. Релятиви прямого об'єкта та каузальні представлені в ньому двома лексемами, наприклад:

Das Immunsystem setzt sich lebenslang mit chronischen Infektionen auseinander; was zu einer Veränderung der Lymphozytenfunktion führt (Schmetzer, 2009).

Leiomyome nehmen ihren Ausgang von der glatten Muskulatur der dermalen Gefäßwände, der Musculi arrectores pilorum oder von ortsständigen Bündeln glatter Muskulatur; wie sie im Genital- und Perimamillärbereich vorkommen (Kempf, 2011).

Bei allen Beurteilungen darf jedoch nicht vergessen werden, dass bei kortikaler Ableitung die gesamte efferente Strecke einfließt, weshalb häufig auch eine lumbale Ableitung erforderlich ist (Lange, 2006).

Die Vorteile der 13C-Atemtests zur Bestimmung der Magenentleerung liegen in der Vermeidung jeglicher Strahlenbelastung, weswegen sie auch bei Kindern und Schwangeren anwendbar und beliebig wiederholbar sind (Stein, 2006).

Супровідні релятиви представлені лише одним суб'юнктором *wobei*, тим не менш він залишається досить продуктивним за частотністю вживання. Наприклад:

Um die Narbengröße bei Probenbiopsien zu verringern, kann als Alternative eine Punchbiopsie (Durchmesser 4–5 mm) durchgeführt werden, wobei eine Punchbiopsie bei ausgedehnten Läsionen weniger repräsentativ ist als eine größere Spindelexzision (Kempf, 2011).

І лише рубрика непрямого об'єкта має розгалужену систему лексико-семантичних засобів. Однак у цій рубриці представлено не весь перелік займенникових прислівників, тут відсутні релятиви просторової семантики типу *woneben, worunter, wozwischen*, що автоматично надає підрядному реченню, яке вони вводять, атрибутивного, а значить і прислівного забарвлення. Наприклад:

Glucocorticoide, NSAID und Pentoxifyllin hemmen die IκB-Kinasen und damit die Aktivierung des NFκB, worauf ein Teil ihres antiinflammatorischen Effektes beruht (Egger, 2005).

Im Gegensatz dazu werden bei der ultraschallgestützten Hämorrhoidalarterienligatur und der Rektummukosamanschettenresektion nach Koblandin/Longo die hämorrhoidalen Schwellkörper nicht entfernt, wodurch die Sensibilität in diesem Bereich und auch die Funktion der hämorrhoidalen Schwellkörper erhalten bleiben (Lange, 2006).

Eine der ersten Beschreibungen der Anaphylaxie stammt aus dem Jahr 1902 vom französischen Eugeniker Charles Richet, wofür er 1913 den Nobelpreis erhielt (Schmetzer, 2009).

PMN, die im Stasebereich an Endothelzellen haften, sind metabolisch rege und geben neutrale Proteasen und ROS ab, die das Endothel schädigen und es zur Sekretion von TXA2 und PAF anregen, womit Thrombozyten aktiviert werden und die Blutsäule um die Stase gerinnt (Egger, 2005).

З точки зору формальної логіки та прагмасемантики детермінативний гіпотаксис є судженням – формою мислення, в якій щось стверджується або заперечується про предмет, його властивості чи особливості. У цьому сенсі предметом судження є пропозиція або ситуація, що описана головним реченням, а детермінативне підрядне речення якраз і надає цій пропозиції певні властивості, риси, особливості, оцінку. Спостереження показують, що для логіко-семантичної структури детермінативного речення релевантними є щонайменше три найголовніші типи: коментувально-детермінативні, комітативно-детермінативні та каузально-детермінативні, які виражаються на поверхневому рівні відповідними суб'юнкторами.

У коментувальному реченні есплікуються роз'яснювальні або критичні зауваження з приводу яких-небудь подій, явищ. Для них характерне вживання переважно суб'юнкторів прямого об'єкту та деякі суб'юнктори непрямого об'єкту (*wofür; wozu*). Так, наприклад, у реченні: *Die infizierten DZ bilden Synzytien mit CD4-T-Zellen, was zu einer starken Virusproduktion führt* (Schmetzer, 2009) детермінативне підрядне речення являє собою певний коментар із приводу пропозиційного змісту головної частини.

Комітативна детермінація речення передбачає надання в підрядній частині додаткового повідомлення з приводу висловленого в головній частині. Зазвичай маркером комітативного стану речей слугує релятив *wobei* в неінструментальному значенні. Наприклад:

Hautbiopsien werden für die Routinediagnostik in gepuffertem 10% igen Formalin (d. h. 4% Formaldehyd in Wasser) während mehrerer Stunden fixiert, wobei auf ein ausreichendes Verhältnis von Formalin zur Größe des Gewebes (Formalin : Gewebe = 20 : 1) zu achten ist (Kempf, 2011).

Каузальність у лінгвістичному сенсі відбиває відношення залежності, зумовленості, логічної відповідності та несуперечності між двома ситуаціями позамовної дійсності та конкретизується як причинно-наслідковий зв'язок (Приходько, 2002: 94). Говорячи про каузально-детермінативні підрядні, слід зауважити, що вони спеціалізуються переважно на вираженні наслідку і набагато рідше – на вираженні причини. Для цього типу підрядних речень характерне вживання суб'юнкторів *weswegen, weshalb, woraufhin*, а також релятивів диференційованого значення – таких, що набувають відповідного смислу в кон-

тексті. Так, наприклад, у реченні: *Pneumokokken sind sehr empfindlich gegen Kälte, saure und alkalische pH-Werte sowie Austrocknung, weswegen das Untersuchungsmaterial schnell verarbeitet werden muss* (Hahn, 2009) суб'юнктор експліцитно вказує на наслідок, що стався в результаті дії певної причини в головному реченні, істинність якої не підлягає сумніву, тоді як у реченні: *Die A-Untereinheit aktiviert die Adenylatzyklase, was eine Anreicherung von zyklischem AMP in den Epithelzellen zur Folge hat* (Hahn, 2009) каузальності підрядному реченню надає не стільки семантика суб'юнктора, скільки словосполучення «*zur Folge haben*», що унаочнює причинно-наслідкову залежність.

Висновки. Медичний недискретний дискурс – це спілкування між рівноправними фахівцями, які будують насичену специфічною термінологією та складними синтаксичними конструкціями комунікацію. Детермінативне підрядне речення спрямоване на надання факультативної інформації, поширює головне речення в цілому та завжди вводиться суб'юнкторами. Релятиви в детермінативному підрядному реченні поділяються на чотири структурно-семантичні типи (прямого і непрямого об'єкта, супровідні і каузальні). Найбільш численною, але не частіше вживаною є група суб'юнкторів непрямого об'єкта. Логіко-семантична структура представлена трьома типами детермінативного речення (коментувальні, комітативні, каузальні). У коментувально-детермінативних реченнях превалює вживання суб'юнкторів прямого об'єкту, комутативну детермінацію експлікує релятив *wobei*, а для каузальних підрядних речень характерним є вживання суб'юнкторів *weswegen, weshalb, woraufhin* та релятивів диференційованого значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейлис Л. С. Медицинский дискурс. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*. Волгоград : Перемена, 2000. С. 103–107.
2. Грамматика-80: Русская грамматика в 2-х т. / под ред. Н. Ю. Шведовой. Москва : Наука, 1982. Т. 2: Синтаксис. 709 с.
3. Левицкий Ю. А. Основы теории синтаксиса : учеб. пособие. Москва : КомКнига, 2005. 368 с.
4. Литвиненко Н. П. Сучасний медичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія: «Лінгвістика»)*. 2010. № 12. С. 334–339.
5. Приходько А. М. Адвербіальні детермінанти в сучасній німецькій мові. *Мовознавство*. 1980. № 4. С. 58–61.
6. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 292 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
8. Egger G. Die akute Entzündung. Wien : Sprindler Verlag, 2005. 314 s.
9. Engel U. Deutsche Grammatik. Heidelberg : Groos ; Tokyo : Sansyusya Publ., 1988. 888 s.
10. Eroms H.-W. Syntax der deutschen Sprache. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2000. 510 s.
11. Hahn H. et al. Medizinische Mikrobiologie und Infektiologie. Heidelberg : Springer Medizin Verlag, 2009. 890 s.
12. Helbig G. Was sind „weiterführende Nebensätze“? Deutsch als Fremdsprache. 1980. H. 1. S. 13–22.
13. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Leipzig : Langenscheid 1996. 731 s.
14. Jung W. Grammatik der deutschen Sprache ; bearb. von G. Starke. Leipzig : Bibliographisches Institut, 1973. 488 s.
15. Kempf W. et al. Dermatopathologie. Berlin, Heidelberg : Springer-Verlag, 2011. 304 s.

16. Lange J., Mölle B., Girona J. Chirurgische Proktologie. Heidelberg : Springer Medizin Verlag, 2006. 482 s.
 17. Schmetzer O. BASICS Immunologie. Munchen : Elsevier GmbH, 2009. 120 s.
 18. Stein J. Funktionsdiagnostik in der Gastroenterologie. Heidelberg : Springer Medizin Verlag, 2006. 251 s.
 19. Zifonun G. et al. Grammatik der deutschen Sprache : in 3 Bänden. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 1997. 2569 s.

REFERENCES

1. Beylys L. S. Medytsynskyy dyskurs / L.S. Beylys // Yazykovaya lychnost': ynstytutsyonal'nyy y personal'nyy dyskurs. – Volhohrad: Peremena, 2000. – S. 103-107. [in Russian]
 2. Hrammatyka-80: Russkaya hrammatyka v 2-kh t. / Pod red. N.YU. Shvedovoy. – M.: Nauka, 1982. – T. 2: Syntaksys. – 709 s. [in Russian]
 3. Levytskyy YU. A. Osnovy teoryy syntaksysa: [ucheb. posobye] / YU.A. Levytskyy – M.: KomKnyha, 2005. – 368 s. [in Russian]
 4. Lytvynenko N. P. Suchasnyy medychnyy dyskurs yak ob'yeht linhvistychnoho doslidzhennya / N.P. Lytvynenko // Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnogo universytetu (Seriya: «Linhvistyka»). – 2010. – № 12. – S. 334-339. [in Ukrainian]
 5. Prykhod'ko A. M. Adverbial'ni determinanty v suchasniy nimets'kiy movi / A. M. Prykhod'ko // Movoznavstvo. – 1980. – № 4. – S. 58-61. [in Ukrainian]
 6. Prykhod'ko A. M. Skladnosuryadne rechennya v suchasniy nimets'kiy movi / A.M. Prykhod'ko. – Zaporizhzhya: ZDU, 2002. – 292 s. [in Ukrainian]
 7. Selivanova O. O. Suchasna linhvistyka: napryamy ta problemy: [pidruchnyk] / O. O. Selivanova. – Poltava: Dovkillya-K, 2008. – 712 s. [in Ukrainian]
 8. Egger G. Die akute Entzündung / G. Egger. – Wien: Sprinder Verlag, 2005. – 314 s. [in German]
 9. Engel U. Deutsche Grammatik / U. Engel. – Heidelberg: Groos; Tokyo: Sansyusya Publ., 1988. – 888 s. [in German]
 10. Eroms H.-W. Syntax der deutschen Sprache / H.-W. Eroms. – B., N.Y.: Walter de Gruyter, 2000. – 510 s. [in German]
 11. Hahn H. Medizinische Mikrobiologie und Infektionologie / H. Hahn, S. H. E. Kaufmann, T. F. Schulz, S. Suerbaum. – Heidelberg: Springer Medizin Verlag, 2009. – 890 s. [in German]
 12. Helbig G. Was sind "weiterführende Nebensätze"? / G. Helbig // Deutsch als Fremdsprache. – 1980. – H. 1. – S. 13-22. [in German]
 13. Helbig G. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht / G. Helbig, J. Buscha. – Leipzig: Langenscheid 1996. – 731 s. [in German]
 14. Jung W. Grammatik der deutschen Sprache / Walter Jung; [bearb. von G. Starke]. – Leipzig: Bibliographisches Institut, 1973. – 488 s. [in German]
 15. Kempf W. Dermatopathologie / W. Kempf, M. Hantschke, H. Kutzner, W. H. C. Burgdorf. – Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 2011. – 304 s. [in German]
 16. Lange J. Chirurgische Proktologie / J. Lange, B. Mölle, J. Girona. – Heidelberg: Springer Medizin Verlag, 2006. – 482 s. [in German]
 17. Schmetzer O. BASICS Immunologie / O. Schmetzer. – Munchen: Elsevier GmbH, 2009. – 120 s. [in German]
 18. Stein J. Funktionsdiagnostik in der Gastroenterologie / J. Stein. – Heidelberg: Springer Medizin Verlag, 2006. – 251 s. [in German]
 19. Zifonun G. Grammatik der deutschen Sprache (in 3 Bänden) / G. Zifonun, L. Hoffmann, B. Strecker B. u.a.. – B., N.Y.: Walter de Gruyter, 1997. – 2569 s. [in German].